

ЕЛЕКТРОННИЙ ПОСІБНИК ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Соломко З.К.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті розглядаються вимоги до електронного посібника для організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів під час вивчення іноземної мови, з метою розвитку процесу рефлексії та навчальної автономії як запоруки безперервної освіти протягом усього життя.

Ключові слова: електронний посібник, самостійна навчально-пізнавальна діяльність, навчальна автономія, рефлексія, методичні вимоги.

Постановка проблеми. Сучасний стан міжнародних зв'язків України, вихід у європейський та світовий простір, нові політичні, соціально-економічні реалії потребують певних інноваційних трансформацій у сфері освіти. **Актуальність** даної роботи зумовлена тим фактом, що відповідно до національної доктрини розвитку освіти, одним з основних напрямків оновлення змісту вищої освіти є забезпечення її якості на основі новітніх досягнень науки та соціальної практики. Сьогодні першочергова роль надається використанню саме інформаційних комунікативних технологій (ІКТ), що є запорукою успішного вивчення іноземної мови (ІМ) та ефективної організації самостійної роботи (СР) з метою розвитку навчальної автономії на більш високому її рівні.

Під ІКТ ми розуміємо комплекс сучасних програмно-технічних засобів, за допомогою яких здійснюється збір, збереження, пред'явлення, передача й обробка інформації, представлена у текстовій, графічній, звуковій, візуальній, відео чи іншій формі [5, с. 46]. Говорячи про ІКТ, необхідно розрізняти матеріально-технічні засоби (навчальне обладнання) і програмне забезпечення, вибір якого обумовлений цілями і методами навчання.

Метою даної статті є обґрунтування доцільності програмного забезпечення, а саме використання електронного посібника (ЕП) під час організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів для розвитку рефлексії та навчальної автономії.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. ЕП за метою, структурою, змістом, методикою викладання навчальної інформації має відповідати чинним навчальним програмам, передбачати практичну реалізацію основних дидактичних і методичних принципів навчання, сприяти інтенсифікації підготовки майбутніх фахівців та підвищувати рівень їх автономії. І лише за умови широкого застосування інтерактивності та мультимедійності в ЕП, можна досягти зазначених вище цілей та реалізувати загальні дидактичні і методичні принципи в органічній єдності, які є наступною передумовою самостійного навчання. З метою детального висвітлення цієї проблеми слід розглянути такі аспекти:

- визначення поняття ЕП;
- переваги та недоліки використання ЕП під час СР;
- характеристика основних вимог до ЕП;

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки проведено серйозні дослідження завдань і функцій, які можуть виконувати ІКТ в

навчальному процесі (В. Биков, Б. Гершунський, В. Глушков, Р. Гуревич, О. Довгялло, О. Єршов, М. Жалдак, В. Монахов, І. Підласий, О. Полат та ін.); особливостей педагогічного спілкування з використанням ІКТ (А. Брушлинський, А. Матюшкін, Є. Машбиць, О. Тихомиров та ін.); теорій навчання з використанням сучасних технологій (О. Ващук, Ю. Горошко, М. Головань, О. Жильцов, Ю. Жук, В. Ключко, В. Лапінський, П. Маланюк, Н. Морзе, Л. Морська, А. Пеньков, Ю. Рамський та ін.), створення комп'ютерних програм для навчання ІМ (П.Г. Асоянц, Т.І. Коваль, Г.А. Чекаль, О.А. Палій, Є.О. Власов).

Аналіз наукової літератури з цієї тематики дає змогу зробити висновок, що питання практичної розробки ЕП і їх запровадження в навчальний процес досліджуються в основному у галузі дисциплін технічної і комп'ютерної спрямованості. Поза увагою залишаються питання оптимізації змісту та структури, а також механізму створення ЕП, з урахуванням їх функцій для організації та інтенсифікації СР під час вивчення дисциплін гуманітарного спрямування, зокрема, для навчання ІМ.

Концепція ЕП певною мірою перебуває у стадії формування. Пропонуються різноманітні спроби означення цього поняття та окреслюються межі його застосування. Далі ми проаналізуємо деякі трактування ЕП з точки зору педагогіки, психології та методики.

Визначення електронного посібника в наукових публікаціях дуже різноманітні. За думкою Н.В. Кононець ЕП – це універсальний інтерактивний гіпермедійний методичний і дидактичний підручник, який містить широке коло питань з тем однієї дисципліни (або різних навчальних дисциплін), викладених у компактній формі гіпертекстового середовища, і призначений для використання у навчальному процесі [4, с. 206]. Для такого типу програмних засобів характерною є гіпертекстова структура навчального матеріалу, наявність систем керування з елементами штучного інтелекту, модулів самоконтролю, розвинених мультимедійних складових [2, електронний ресурс].

Таке загальне визначення ЕП є досить повним та вичерпним з точки зору його універсальності як доповнення до основного підручника, за допомогою якого студенти матимуть можливість самостійно удосконалити мовні та мовленнєві компетенції, як в аудиторний так і позааудиторний час. Все вище сказане підтверджує думку, що можливості ЕП можуть бути досить широкими і саме це дозволяє використовувати його з різни-

ми цілями та завданнями, відповідно зазначених у ньому функцій.

Підсумовуючи викладений вище матеріал, ми можемо стверджувати, що в умовах інформатизації виробництва, швидкої зміни технологій і ресурсів, електронні навчальні видання як дидактичні засоби нового покоління, розраховані на самостійну позааудиторну навчально-пізнавальну діяльність студентів, мають сприяти підвищенню ефективності освітнього процесу та успішності самостійної навчально-пізнавальної діяльності, направленої на досягнення більш самостійного рівня автономії студентів, за умови включення в навчально-пізнавальну дію студентів таких механізмів як рефлексія та сенсифікація.

Таким чином, спираючись на сформульовані нами визначення та провівши їх аналіз, вважаємо доцільним навести власне робоче визначення терміну «*електронний посібник*». У нашому розумінні ЕП – це педагогічний програмний засіб, що доповнює традиційний друкований підручник щодо функцій та основних дидактичних завдань, головним завданням якого є розвиток процесу рефлексії та навчальної автономії шляхом створення відповідного навчально-інформаційного середовища завдяки функціональним мультимедійним складовим, гіпертекстовій структурі навчального матеріалу, наявності системи адаптивного управління навчальним процесом, передбаченим навчальним, інформативним та контрольним-коригуючим блокам для самоконтролю, самокорекції та самоаналізу.

ЕП повинен сприяти розвитку мотиваційної сфери до організації власного навчального процесу та розвитку навчальної автономії студентів на частково самостійному рівні, яка забезпечить перехід до неперервної освіти. [5, с. 168].

Сьогодні підтверджує, що традиційні друковані посібники можуть бути незабаром витіснені «віртуальними» навчальними матеріалами, серед яких ми виділяємо ЕП, які більше відповідають вимогам діяльній- і особистісно-орієнтованого навчання ІМ (W. Edmondson, R. Freudenstein, M.K. Legutke). ЕП в цілому має низку позитивних особливостей порівняно з такими, що створені на паперових носіях інформації. Йдеться про компактність зберігання навчальної інформації на магнітному носії чи в мережі Інтернет, використання навчально-методичної гіпертекстової інформації довідкового характеру нелінійної та багаторівневої структури, зручну систему навігації по електронному посібнику, великі можливості оформлення навчального матеріалу з використанням графічних, аудіовізуальних та анімаційних об'єктів (мультимедійних засобів). Вони надають можливість організації зворотного зв'язку в режимі offline та online, програмного керування навчально-пізнавальною діяльністю студента в процесі його навчання за індивідуальною траєкторією учіння та відрізняються зручністю пересилки електронною поштою результатів самостійного виконання завдань в процесі навчання і/або контролю, швидким одержанням навчально-довідкових матеріалів для самостійного опрацювання, розміщених в ЕП, організацією розгалуженого зворотного зв'язку під час виконання завдань, з оперативними змінами та доповненням, простим способом тиражування,

якісними оптичними характеристиками, оперативністю розміщення інформації.

Під час самостійної навчально-пізнавальної діяльності студент працює в індивідуальному темпі, швидкість виконання вправ та стратегія засвоєння навчального матеріалу має обиратися ним самим, залежно від його психологічних особливостей, особистісних якостей і потреб, незалежно від інших учасників навчального процесу, що робить процес навчання особистісно-орієнтованим. Використання ЕП забезпечує свободу і гнучкість щодо вільного планування часу, тривалості та темпу заняття, що підвищує його мотивацію і сприяє інтенсифікації навчання, але, з іншого боку, цей фактор обумовлює деяку «недисциплінованість» студента, особливо такого, який не вміє правильно спланувати свій час. Все це наводить нас на думку, що самостійне вивчення ІМ з використанням ЕП не може відбуватися у цілком автономному режимі, оскільки викладач має регулювати терміни та варіанти здачі опрацьованого матеріалу для звітності, отже режим роботи з ЕП як ми уже зазначили раніше, може бути реалізованим на частково-автономному рівні який ми співвідносимо з відносно-гнучким видом управління СР студентів.

Аналіз наукових розробок, доповнений власним позитивним педагогічним досвідом переконує в тому, що студенти різних типів темпераменту потребують різних режимів роботи, різного часу на засвоєння теоретичного матеріалу, виконання завдань, тобто кожен студент має індивідуальний стиль навчально-пізнавальної діяльності. Саме використання ЕП, на нашу думку, сприяє формуванню індивідуального стилю самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Ключовим поняттям навчально-пізнавального та виховного процесу є інтерактивність. Забезпечення в ЕП *інтерактивності та зворотнього зв'язку* є очевидною перевагою для досягнення більш ефективного оволодіння студентами ІМ в процесі позааудиторної СР студентів. *Інтерактивність*, на думку М.Г. Мур, є однією із важливих передумов під час проєктування і створення навчально-методичних матеріалів [6, р. 1-6]. В.І. Гриценко, С.П. Кудрявцева розглядають *інтерактивність* як взаємодію між тим, хто навчається, і навчальними ресурсами, яка надає можливість роботи з навчальними матеріалами на основі ІКТ [3, с. 375]. Значущість інтерактивності, на думку В. Віна (W. Veen), та Р. Таконіса (R. Taconis), полягає у тому, що вона забезпечує навчальний діалог, гнучкість структури подання знань та *автономію навчальної діяльності*.

Охарактеризувавши загальні переваги використання ЕП в навчально-пізнавальному процесі, особливу увагу ми хотіли б приділити виокремленню саме *методичних переваг* роботи з ЕП з метою вивчення ІМ під час СР. Слідом за науковцями ми виділяємо наступні методичні переваги застосування ЕП під час СР:

- робота над вивченням ІМ відбувається на відповідних етапах в автономному режимі;
- економія навчального часу на аудиторних заняттях дозволяє більшу кількість часу відводити для розвитку мовленнєвих вмінь;
- стимулювання продуктивності навчально-пізнавальної діяльності в позааудиторний час та можливість підвищення рівня автономії студентів;

- можливість постійного оновлення інформаційного та навчального матеріалу в ЕП;
- забезпечення раціонального поєднання різних видів роботи з урахуванням дидактичних особливостей кожної з них в залежності від результатів засвоєння навчального матеріалу;
- реалізація міжпредметних зв'язків з теоретичними дисциплінами;
- організація віртуальних дискусій та дистанційного навчання за умови розміщення ЕП в мережі.

Однак поряд із значною кількістю переваг, робота з ЕП має деякі *недоліки*:

- а) для студента:
 - необхідність наявності комп'ютера вдома та мережних засобів зв'язку, в разі підключення до мережі Інтернет;
 - за відсутності комп'ютера передбаченою є робота в межах ВНЗ, що є не завжди комфортно для студента, через часові обмеження та умови праці;
- б) для фахівців комп'ютерного програмування:
 - відсутність єдиних стандартів розробки ЕП з ІМ професійно орієнтованого напрямлення;
 - несанкціоноване вторгнення до програмного елемента, що загрожує «піратським зломом», з подальшими некерованими змінами в програмі;
- с) для викладача:
 - відсутність людського контролю за процесом виконання завдань, відповідно студент може скористатися сторонньою допомогою, наприклад послугами Інтернет-ресурсів, що дає значну погіршеність в якості контролю відповідей;
 - швидка втрата актуальності навчального матеріалу спонукає до постійного оновлення програми, що вимагає додаткових затрат сил, часу та фінансів.

Враховуючи викладений матеріал щодо виокремлення та характеристики основних переваг та недоліків ЕП, ми переходимо до вирішення наступного завдання, а саме виокремлення вимог до ЕП, які ми умовно класифікували на:

- а) загальнометодичні вимоги до ЕП для навчання ІМ;
- б) спеціальні методичні вимоги до ЕП для СР з метою формування та розвитку навчальної автономії та процесу рефлексії.

За умови використання в процесі самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів ЕП дозволить забезпечити можливість зворотного зв'язку для контролю (самоконтролю), корекції (самокорекції), створити атмосферу міжкультурного спілкування, зацікавити та підтримати мотивацію студентів. Слід зазначити, що успішність виконання поставлених *завдань* залежить від ряду загальнометодичних вимог.

ЕП з метою вивчення ІМ має:

- активізувати навчальний процес за рахунок діалогового характеру та інтерактивності, створювати умови для моніторингу (автоматична перевірка виконаних завдань, (не)обмежена кіль-

кість спроб виконання завдань, надання студенту можливості самостійно визначати, після якої спроби програма повідомить правильні відповіді);

- забезпечувати індивідуалізацію навчання завдяки можливості самостійно визначати послідовність опрацювання циклів ЕП та кількість вправ, послідовність / або необхідність використання підказок та опор для попередження або ліквідації типових помилок студента, наявність можливості для індивідуального планування, самоконтролю, самоаналізу і рефлексії власної навчальної діяльності;

- реалізовувати технологію управління та самоуправління процесом пізнання, своєчасне виправлення помилок студентів, оперативний зворотній зв'язок для вироблення викладачем відповідних рекомендацій, індивідуалізацію інтерфейсу як динамічного пристрою, що забезпечує діалог з програмою;

- стимулювати інтерес та мотивацію студентів в процесі вивчення ІМ завдяки «сценарному оформленню» програми, а саме використання звукових ключів, анімаційних фрагментів, підказок та коментарів, у вигляді «активних вікон» для підбадьорювання; тобто робота з програмою повинна бути доступною, цікавою, ефективною, за умови використання перелічених вище факторів.

Після виокремлення загальнометодичних вимог до будь-якого ЕП з ІМ, ми хотіли б звернути нашу увагу на *спеціальні методичні вимоги*, власне ті, що стосуються ЕП для СР з метою формування та розвитку навчальної автономії. Враховуючи наукові надбання, ми погоджуємося, що ЕП має:

- сприяти оволодінню майбутніми юристами стратегій для формування та розвитку навчальної автономії в процесі СР, до складу яких входять: навчальні та комунікативні стратегії, які в свою чергу поділяються на когнітивні, метакогнітивні та компенсаторні;

- мати блочну структуру організації навчального матеріалу, яка складається з вступного, інформаційно-довідкового та навчально-тренувального блоків, а також блоків контролю та самоконтролю, спрямованих на розвиток навчальної автономії.

Висновки і пропозиції. Узагальнюючи викладений вище матеріал, можемо стверджувати, що успішність використання ЕП в процесі навчання ІМ залежить від того, наскільки створений ЕП задовольняє цілий ряд як загальних дидактичних вимог так і безпосередньо методичних вимог, направлених на досягнення поставленої в статті мети.

В статті ми виділили загальні переваги використання ЕП в процесі СР та перерахували недоліки, з метою покращення такого важливого компонента навчально-пізнавальної діяльності як СР та навчальна автономія. Безперечно використання електронних навчальних видань сприяє розвитку особистісно орієнтованої моделі навчання, гуманізації навчального процесу, індивідуалізації та диференціації професійної підготовки.

Список літератури:

1. Бориско Н. Ф. Концепция учебно-методического комплекса для практической языковой подготовки учителей немецкого языка (на материале интенсивного обучения): Монография / Наталья Федоровна Бориско. – К.: Изд. центр КГЛУ, 1999. – 268 с.
2. Велиева А. Ш. Електронний підручник: можливості та перспективи [Електронний ресурс] / А. Ш. Велиева, Е. Р. Сулеманова // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Наука в інфор-

- мационном пространстве» (30-31 октября 2009 г.). – Режим доступа до журн.: <http://www.confcontact.com/2009ip/velieva.htm>
3. Гриценко В. И., Кудрявцева С. П. Дистанционное обучение: теория и практика / [В. И. Гриценко, С. П. Кудрявцева.]. – К.: Наукова думка. – 2004. – 375 с.
 4. Кононець Н. В. Аспекти педагогічної майстерності викладача: розробка електронних підручників / Н. В. Кононець // Витоки педагогічної майстерності: зб. наук. праць. – 2009. – № 6. – С. 202–210.
 5. Полат Е. С. Педагогические технологии дистанционного обучения: учебн. пособие / Евгения Семеновна Полат. – М.: Владос, 2006. – 272 с.
 6. Moore M. G. Editorial: Three types of interaction // The American Journal of Distance Education. – 1989. – 3 (2). – 1-6 p.

Соломко З.К.

Киевский национальный лингвистический университет

ЭЛЕКТРОННОЕ ПОСОБИЕ КАК ЭФФЕКТИВНЫЙ СПОСОБ ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ УЧЕБНО-ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ

Аннотация

В статье рассматриваются требования к электронному пособию для организации самостоятельной учебно-познавательной деятельности студентов во время изучения иностранного языка, в целях развития процесса рефлексии и учебной автономии как основы непрерывного образования на протяжении всей жизни. **Ключевые слова:** электронное пособие, самостоятельная учебно-познавательная деятельность, учебная автономия, рефлексия, методические требования.

Solomko Z.K.

Kyiv National Linguistic University

E-MANUAL FOR STUDENTS' SELF-STUDY OF FOREIGN LANGUAGE: EFFICIENCY OF USING

Summary

The article deals with the requirements and specifications the e-manual for the students' self-study of foreign language should meet. It is aimed at grounding the efficiency of the e-manual in the process of self-reflection skills development to encourage lifelong education. Recent studies on information and communication technologies, e-manuals in particular, functions and tasks in language learning process are reviewed. The definition of the e-manual is given; advantages and disadvantages of the e-manual using are defined; main requirements and specifications the e-manual should meet are outlined.

Keywords: e-manual, self-study, learner autonomy, self-reflection, requirements and specifications.